

Etiske prinsipper for nordiske psykologer

Etiske prinsipper for nordiske psykologer ble vedtatt av Norsk Psykologforenings Landsmøte i 1998.

Forord

Etiske prinsipper for nordiske psykologer

Fagetiske prinsipper utgjør en presisering av den allmenne etikken som gjelder for psykologer såvel som for alle andre mennesker. Gjennom sitt arbeid kommer psykologer i blant opp i spesielle situasjoner som krever vanskelige etiske vurderinger, hvor den allmenne etikken ikke gir tilstrekkelig veiledning. Arbeidsområdet er ofte i et spenningsfelt mellom avhengighet og autonomi, mellom berøringen av det enkelte menneskes integritet og grenser og ivaretagelsen av individets autonomi. Psykologer har derfor i fellesskap formulert fagetiske prinsipper hvis formål er å gi veiledning og støtte for etisk refleksjon.

Den europeiske psykologfederasjonen EFPA (The European Federation of Professional Psychologists' Associations) vedtok i 1995 en "Meta-Code of Ethics" som har til hensikt å dekke alle situasjoner som den profesjonelle psykologen møter.

Siden midten av 1980-tallet har nordiske psykologer hatt felles etiske prinsipper. I 1996-97 er disse blitt omarbeidet i samsvar med EFPAs metakode, og ut fra et voksende behov for å utforme de etiske prinsippene slik at de fremmer refleksjon rundt etiske dilemmaer snarere enn å utgjøre et sett atferdsregler.

Prinsippene er organisert i fire hovedprinsipper, med utdypende kommentarer under hvert hovedprinsipp:

- Respekt for klientens rettigheter og verdighet
- Kompetanse
- Ansvar
- Integritet

Prinsippene er utformet i den hensikt at de skal:

- Tjene som støtte for nordiske psykologer ved stillingstagen til etiske spørsmål
- Beskytte klienter mot uhensiktsmessig og/eller skadelig intervensjon
- Anvise normer for etisk og faglig forsvarlig samspill mellom psykologer og med annet personell
- Være et grunnlag for at tilliten til psykologisk yrkesutøvelse opprettholdes
- Tjene som grunnlag for å utarbeide fagetiske retningslinjer og råd for spesielle områder

Prinsippene er utformet for psykologer. Formuleringene sikter derfor mot en best mulig informasjonsformidling ved hjelp av psykologisk språkbruk. Prinsippene kan dermed ikke umiddelbart fortolkes ut fra andre faggruppers språkbruk og forståelsesrammer, f.eks som juridiske lovparagrafer.

De fagetiske prinsippene regulerer psykologers faglige virksomhet, som er definert som enhver situasjon der psykologen utøver yrkesmessig virksomhet i relasjon til individ, gruppe eller organisasjon.

De fagetiske prinsippene etterleves også i yrkesmessige situasjoner hvis innhold ikke umiddelbart kan karakteriseres som psykologisk faglig virksomhet, men som utøves av psykologer og bygger på ferdigheter oppnådd gjennom psykologutdannelsen.

De nordiske psykologforeningene har ansvar for å tilrettelegge betingelser for etisk refleksjon og debatt blant medlemmene bl.a. ved undervisnings- og rådgivningstiltak, og forventer av sine medlemmer at de fortsetter å utvikle sin bevissthet om etiske spørsmål.

Prinsippene er således bindende for alle medlemmer av de nordiske psykologforeningene under utøvelse av enhver form for psykologisk yrkesvirksomhet. De nordiske psykologforeningene har korrigerende og disiplinære prosedyrer med henblikk på å undersøke og ta stilling til klager på medlemmer.

I Innledning

Psykologer arbeider ut fra kunnskap basert på forskning og underbygget erfaring. Psykologien og psykologyrket befinner seg i en kontinuerlig utviklingsprosess, med en stadig tilgang av nye og mer komplekse kunnskaper og metoder. Dette skjer i et samfunn som er i forandring, og hvor det stadig oppstår nye problemstillinger. Det er derfor viktig at psykologer viser aktsomhet med hensyn til egne begrensninger og er oppmerksomme på kollegers og andres kunnskaper og kvalifikasjoner.

Med sin kunnskap fungerer psykologer i mange roller og mange profesjonelle relasjoner innenfor et vidt spekter av arbeidsformer. Psykologer har forutsetninger for å bidra til å forandre forholdene for det enkelte individ, for grupper og organisasjoner på en betydningsfull måte. Psykologers arbeidsoppgaver innebærer ofte mulighet for dyptgående påvirkning av andre mennesker. Slike yrkesbetingelser stiller store krav til psykologers etiske bevissthet og er grunnen til at psykologer har valgt å formulere fagetiske prinsipper.

Mange av psykologers yrkesmessige relasjoner og arbeidsoppgaver er imidlertid av en slik art at det ikke er mulig å regulere dem gjennom formaliserte regler. Det avgjørende blir derfor den enkelte psykologens etiske bevissthet, ansvarsfølelse og faglige kompetanse.

Det er avgjørende at diskusjonen om og utviklingen av fagetiske prinsipper til stadighet foregår. Prinsippene avspeiler imidlertid også grunnleggende menneskelige og mellommenneskelige forhold og har derfor en stabilitet som ikke for lett påvirkes.

II Etiske prinsipper

I det følgende refererer uttrykket "klient" til enhver person, gruppe av personer eller organisasjon som psykologen har et profesjonelt forhold til. I visse situasjoner kan klientbegrepet utvides til å gjelde personer som er sekundært berørt, som f.eks. en primærklients familie, en klientgruppes organisatoriske omgivelser eller en organisasjons kunder, pasienter eller interessenter.

II.1 Respekt for personens rettigheter og verdighet

Psykologen viser respekt for og arbeider for å fremme utviklingen av hvert menneskes rettigheter, verdighet og integritet. Han/hun respekterer individets rett til privatliv, konfidensialitet, selvbestemmelse og autonomi, i samsvar med psykologens øvrige profesjonelle forpliktelser og med loven.

Respekt

Psykologen viser respekt for individets grunnleggende rettigheter, verdighet og integritet, og tilstreber å unngå at hans/hennes kunnskap anvendes på en måte som krenker, utnytter eller undertrykker individer.

Psykologen er oppmerksom på og respekterer den kunnskap, innsikt, erfaring og ekspertise som klienter, relevante tredje parter og allmennheten har og respekterer kollegers og andre yrkesgruppers særlige kompetanse, forpliktelser og ansvar.

Psykologen er oppmerksom på individuelle, rollemessige og kulturelle ulikheter basert på funksjonsnivå, kjønn, seksuell orientering, etnisk og nasjonal opprinnelse og tilhørighet, alder, religion, språk og sosioøkonomisk status, og på de begrensningene som ligger i egne kulturelle, klassemessige og kjønnsmessige forutsetninger.

Konfidensialitet og taushetsplikt

Psykologen respekterer individets rett til konfidensialitet gjennom å iakttas taushet om det som han/hun får rede på om klienter og andre under utøvelsen av yrket. Unntak fra taushetsplikten gjøres dersom det foreligger åpenbar fare for klienten eller andre. Psykologen kan også i henhold til loven være forpliktet til å gi fra seg opplysninger, og informerer derfor klienten om de begrensningene i taushetsplikten som følger av loven

Informert samtykke og valgfrihet

Psykologen gjør informert samtykke mulig gjennom å informere klienten om planlagte tiltak, og drøfter kontinuerlig sine handlinger og de sannsynlige følgene av disse, slik at klienten har et grunnlag for å velge om han/hun vil delta eller ikke.

Hvis en klient er mindreårig eller underlagt verge/formynder, innhentes informert samtykke under tilbørlig hensyntagen til de berørte personers selvstendighet.

Selvbestemmelse

Psykologen sørger for å ivareta maksimal autonomi og selvbestemmelse for klienten, inkludert retten til å gå inn i og til å avslutte den profesjonelle relasjonen. I arbeid med barn, personer underlagt lov hjemlet tvang eller i pressede akutte situasjoner kan, under hensyntagen til gjeldende lovgivning, frivillighetsprinsippet fravikes, men en samarbeidsrelasjon tilstrebes også her.

II.2 Kompetanse

Psykologen bestreber seg på å utvikle og opprettholde høy faglig kompetanse i sitt arbeide. Psykologen tilstreber bevissthet om sine faglige og menneskelige sterke og svake sider, slik at han/hun realistisk kan vurdere med hvilken kompetanse han/hun kan påta seg oppgaver. Psykologen påtar seg kun de oppgaver, tilbyr kun de tjenester og bruker kun de metoder han/hun er kvalifisert til gjennom utdanning, trening og erfaring.

Etisk bevissthet

En forutsetning for en høy faglig kompetanse er at psykologen er oppmerksom på de fagetsiske prinsippene, og integrerer etiske vurderinger i sin profesjonelle praksis.

Kompetanse og kompetanseutvikling

Psykologen arbeider i overensstemmelse med vitenskapelige prinsipper og underbygget erfaring og ivaretar en kontinuerlig profesjonell utvikling. Psykologen skaffer seg kunnskap om den vitenskapelige og yrkesmessige utviklingen innenfor sitt arbeidsområde.

Kompetansebegrensninger

Psykologen praktiserer innenfor de grensene for sin kompetanse som følger av utdanning, trening, erfaring og personlig styrke og begrensning, og søker profesjonell hjelp og støtte i vanskelige situasjoner.

Metodebegrensninger

Psykologen er oppmerksom på de begrensningene som ligger i metoder og framgangsmåter og de begrensningene som ut fra dette må legges på de konklusjonene som kan trekkes.

Psykologen viser spesiell varsomhet når han/hun anvender metoder, hjelpemidler og teknikker som ennå befinner seg på utprøvningsstadiet og som ikke tilfredsstillende vanlig metodekrav, eller som psykologen ennå ikke behersker fullt ut.

Begrensninger i rammebetingelsene

Psykologen er oppmerksom på hvordan samfunnsmessige og arbeidsmessige betingelser kan fremme eller hemme hensiktsmessig bruk av hans/hennes kompetanse og metoder.

II.3 Ansvar

Psykologen er oppmerksom på det profesjonelle og vitenskapelige ansvaret han/hun har overfor sine klienter og overfor den organisasjon og det samfunn som han/hun lever og arbeider i.

Psykologen unngår å gjøre skade og er ansvarlig for sine handlinger. Han/hun forsikrer seg så langt det er mulig om at hans/hennes tjenester ikke misbrukes.

Ansvar

Psykologen tar selvstendig ansvar for kvaliteten og konsekvensene av sitt arbeid, men er samtidig klar over at han/hun av andre oppleves som representant for sin yrkesgruppe.

Unngåelse av misbruk/skade

Psykologen tilstreber å unngå at psykologisk kunnskap eller praksis blir misbrukt, og tar ansvar for at skade som er uunngåelig og som kan forutses blir gjort så liten som mulig. Psykologen deltar ikke i aktivitet som sikter mot at man med fysiske eller psykiske tvangsmidler (indoktrinering, «hjernevask», tortur) - eller med trussel om slike tvangsmidler:

- Tvinger noen til å gi opplysninger eller innrømmelser
- Presser noen til å avsløre, fornekte eller endre eget eller andres livssyn, politiske, religiøse eller etiske overbevisninger og forsøker aktivt å hindre at psykologisk kunnskap blir anvendt i slike aktiviteter.

Håndtering av etiske dilemmaer

Psykologen erkjenner at fagetiske dilemmaer forekommer, og at det er psykologens ansvar å klargjøre slike dilemmaer og rådføre seg med kolleger og/eller den nasjonale foreningen og å informere relevante andre om de kravene som de etiske prinsippene stiller.

Kontinuitet i tjenester

Hvis psykologen har påtatt seg det profesjonelle ansvaret for et tiltak og påbegynt dette, treffer han/hun såvidt mulig en tilfredsstillende avtale med klienten om tiltakets avslutning eller viderehenviser til annen kompetent person før ansvaret oppgis.

Psykologen erkjenner det ansvaret han/hun har for relasjonen til en klient etter at det profesjonelle oppdraget formelt er avsluttet.

Utvidet ansvar

Psykologen tar ansvar for den vitenskapelige og profesjonelle virksomheten, inkludert den etiske standarden, til sine ansatte, assistenter, veiledningskandidater og studenter.

En psykolog som lærer bort psykologiske arbeidsmetoder har ansvar for at også metodens styrker og svakheter samt mulige etiske implikasjoner blir viet oppmerksomhet i undervisningen.

II.4 Integritet

Psykologen søker å fremme integritet innen forskning, undervisning og anvendt psykologi. Dette innebærer at psykologen opptrer ærlig, upartisk og respektfullt overfor relevante involverte parter. Han/hun forsøker å synliggjøre og klargjøre sin egen rolle i de ulike sammenhengene der han/hun arbeider.

Redelighet og tydelighet

Psykologen gir adekvate opplysninger om sine kvalifikasjoner, utdanning, erfaring, kompetanse og faglige tilknytning, og benytter bare de yrkesbetegnelser som utdanning, autorisasjon og stilling gir rett til.

Når psykologen uttaler seg i egenskap av psykolog, tilstrebes saklighet og nøyaktighet. Psykologen informerer om psykologisk yrkesutøvelse på en slik måte at misoppfatningen eller skade for fag eller yrke unngås.

Psykologen informerer på forhånd om de økonomiske vilkårene og vurderer nøye de følger det kan få for den profesjonelle relasjonen dersom han/hun mottar gaver eller andre tjenester fra klienten.

Rollekonflikter og utnyttning

Psykologen tilstreber bevissthet om sine egne behov, holdninger og vurderinger og om sin rolle i relasjonen. Han/hun misbruker ikke sin makt og stilling gjennom å utnytte klientens avhengighet og tillit. Psykologen unngår utenomprofesjonelle relasjoner til en klient, som kan redusere den profesjonelle distanse og føre til interessekonflikter eller utnyttelse.

Psykologen er oppmerksom på hvordan intimitet og seksualitet direkte og indirekte kan påvirke relasjonen mellom psykolog og klient. Psykologen unngår privatisering og seksualisering av klientrelasjoner. Seksuell omgang mellom psykolog og klient skal ikke forekomme.

III Bruk av prinsippene

Etiske prinsipper for nordiske psykologer
Vedtatt av landsmøtet 1998.

III.1 Etisk veiledning til psykologen

Prinsippene er ment som en støtte til psykologen i hans/hennes daglige arbeid, tenkning og planlegging, og i løsningen av etiske problemstillinger. Det er viktig å være oppmerksom på følgende momenter:

- Psykologens ansvar må ses i sammenheng med den profesjonelle relasjonens karakter og oppdragets art
- Ulikhet i kunnskap og makt vil alltid påvirke psykologens profesjonelle relasjon til klienter og kolleger. Jo større ulikheten er, jo større er psykologens ansvar
- Betydningen av sentrale begreper i prinsippene må utvikles i en løpende diskusjon i fagmiljøet

III.1.1 Den etiske refleksjon

Ved enhver beslutningen om å påta seg eller avvise en oppgave, reflekterer psykologen over mulige etiske dimensjoner. På den måten skapes og nyanseres den nødvendige bevissthet om etiske spørsmål. Den etiske refleksjon er en prosess som pågår kontinuerlig. Fortløpende etiske refleksjon gjør det mulig å identifisere etiske dilemmaer.

III.1.2 Etiske dilemmaer

Psykologen erkjenner at det alltid vil være en sterk innbyrdes avhengighet mellom de fire grunnleggende prinsippene og at de i gitte situasjoner kan komme i konflikt med hverandre. Et slikt etisk dilemma krever refleksjon og ofte dialog med klienter og kolleger, hvor de etiske prinsippene veies opp mot hverandre. Selv om slike konflikter består, kan det allikevel være nødvendig å ta beslutninger og handle på grunnlag av disse. I en konkret sak vil det kunne innebære at noen prinsipper må prioriteres fremfor andre.

III.1.3 Den etiske beslutningsprosessen

Etiske spørsmål kan raskt identifiseres når det finnes tydelige retningslinjer og standarder. Når det er konflikt mellom prinsippene (et etisk dilemma) kan vurderingene være mer tidkrevende og kompliserte. Følgende trinn er viktige i en etisk beslutningsprosess:

- Identifisering av etisk relevante temaer og problemstillinger
- Utvikling av alternative fremgangsmåter
- Vurdering av kortsiktige og langsiktige fordeler og ulemper ved hver av fremgangsmåtene i forhold alle som er involvert eller kan bli berørt
- Valg av fremgangsmåte etter grundig vurdering ut fra verdier, prinsipper og retningslinjer
- Handling, med forpliktelse til å ta ansvar for konsekvensene av handlingen
- Evaluering av resultatet av fremgangsmåten
- Psykologen retter opp eventuelle negative konsekvenser, eller gjenopptar beslutningsprosessen hvis det viser seg at det etiske spørsmålet ikke er løst

Psykologer som er i gang med kompliserte vurderinger rådfører seg med kolleger eller rådgivende organer. Beslutninger om handling ligger hos den enkelte psykolog, men det å søke slik hjelp er i seg selv uttrykk for en etisk bevissthet.

En psykolog som blir kjent med at en kollega har problemer med å håndtere et fagetisk spørsmål, tilbyr seg å være til hjelp og støtte i den etiske refleksjonen og beslutningsprosessen.

III.2 Informasjon til allmennheten

Informasjonsmaterieil til offentligheten om psykologiske tjenester bør inneholde opplysninger om psykologers etiske forpliktelser, innbefattet eventuelle retningslinjer for det aktuelle området. Likeledes kan det utarbeides en generell informasjon til offentligheten om de overordnede etiske prinsippene som skal sikre profesjonens fagetikk.

Psykologer gir adekvat opplysning til oppdragsgiver og/eller berørte personer om de etiske prinsippene og retningslinjene som gjelder for deres arbeid, samt opplysninger om klagemuligheter, med de ulike klageinstansers regelgrunnlag og sanksjonskompetanse.

III.3 Grunnlag for behandling av klager på psykologer

Prinsippene er et grunnlag for å ta stilling til klager på psykologer. I vurderingen må det tas hensyn til de etiske dilemmaene som kan ha oppstått og de prioriteringene psykologens har gjort under den etiske beslutningsprosessen (se pkt III.1.3).

En psykolog som blir kjent med at en kollega gjør alvorlige avvik fra de fagetiske prinsippene er forpliktet til gjøre den nasjonale psykologforeningen oppmerksom på dette.